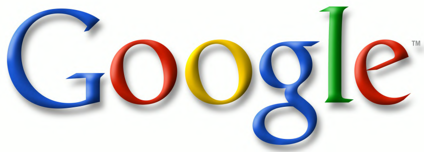
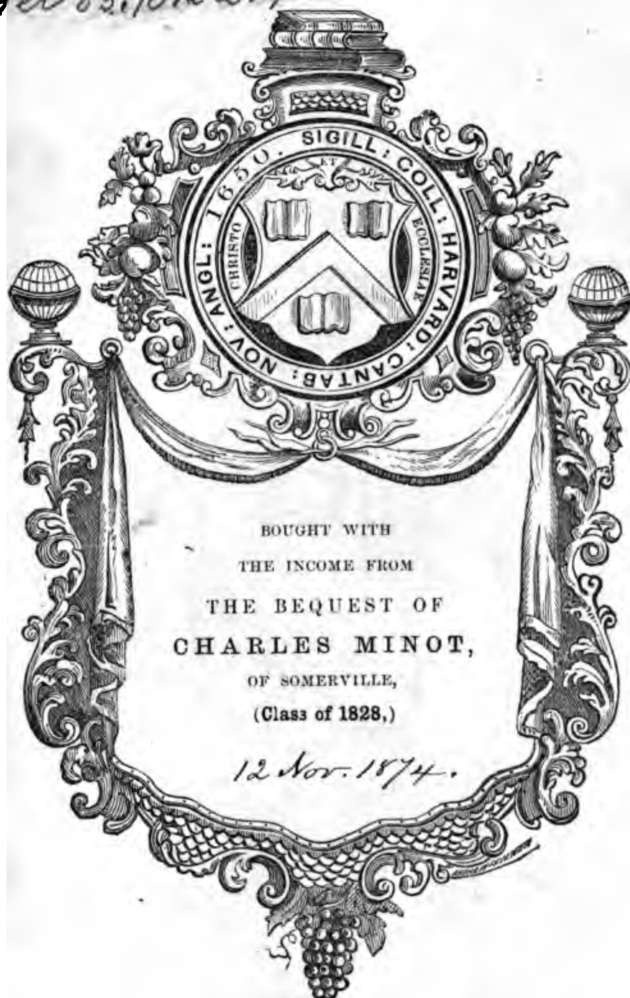

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE

SCRIPTORES RERUM

GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM.

EX MONUMENTIS GERMANIAE
HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ
SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

VITA HEINRICI IV. IMPERATORIS.

HANNOVERAE,
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1855.

— Henry IV, Roman Emp.

VITA

HEINRICI IV.

IMPERATORIS

EX RECENSIONE WATTENBACHII.

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE
HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ
SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

HANNOVERAE,
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1855.

EX PRAEFATIONE WATTENBACHII.

(in MON. GERM. SS. T. XII. p. 268sq.)

Vita haec sine dubio maximi aestimanda, inter fontes rerum Germanicarum locum insignem merito obtinet. Non possum quin moneam, auctorem pietate inductum, laudatorem potius egisse quam severum rerum gestarum censorem, et quum proximo post imperatoris mortem tempore scriberet, de rebus multo ante gestis, nullo ut videtur librorum adminiculo usum, nonnulla minus accurate enarrasse, quae suis in locis singula notavi. Sed in rerum dispositione tam egregium se ostendit, diuturnum illud tantisque casibus turbatum Heinrici regnum tanta arte uno sub conspectu oculis subiecit, ut hac ex parte certe nemini cedat. Sermonis elegantiam post Casaubonum laudare inutile est; Horatii et Terentii locos auctor ad verborum ornatum adhibuit, sed multo magis toto orationis colore bonorum scriptorum intimam cognitionem prodit, qualem ex praeclara Leodiensi disciplina venisse suspiceris.

Porro his in partibus auctorem vixisse ostendit accuratissima de extremis Heinrici narratio; quin admodum familiarem eius amicum probare videntur, quae de ultima imperatoris confessione retulit. Qui cum ab omnibus fere tunc derelictus esset, non sine causa Goldastus virum, qui inconcussam ei fidem servavit, pro vitae auctore habuit, Otbertum scilicet Leodiensem episcopum, virum insignem, cuius fama a pontificiis scriptoribus admodum obscurata est, quum ab aliis

*

laudibus attolleretur[1], *quemadmodum e. g. etiam de Herimanno Augustensi episcopo sententiae quam maxime sibi oppositae a diversarum partium scriptoribus prolatae sunt. Is igitur Otbertus in vita Heinrici nominatur quidem, sed nulla laude ornatur, quam ita fideli caesaris fautori vix invidere potuerit vitae scriptor, nisi hic ipse ille fuit Otbertus. Accedit quod scriptor cap.* 7. *Romae se fuisse significat; Otbertum autem Leodio in Italiam ad regem se contulisse, et in eius capella degisse, donec a.* 1091 *episcopatum Leodiensem ab eo acciperet, Rupertus abbas in historia Sancti Laurentii auctor est*[2]. *Denique quod in fine vitae narratur fautores imperatoris defuncti, omni spe destitutos, quo modo quisque posset regis gratiam quaesivisse, et hoc in Otbertum cadere et velut pro excusatione positum est, iam Goldastus animadvertit. Qua re ingeniosam hanc eius coniecturam vix addubitandam esse censeo. Scripsit autem Otbertus ad alium quendam imperatoris amicum, quem Goldastus fuisse putavit Walcherum Cameracensium episcopum, qui propter fidem imperatori servatam multa mala sustinuit et Otberto intima amicitia coniunctus erat. Sed nullum praeterea indicium extat, et Walcherus tunc ipse Leodii fuisse videtur (SS. VII,* 518.*); epistola autem illa ad absentem missa est. Codex coaevus opusculi, cuius certe non multa exemplaria facta sunt, quod periculo plenum erat*[3], *repertus est in coenobio sancti Emmerammi, nec deerant Ratisponae fautores imperatoris. Certius autem aliquid hac de re reperiri posse non videtur.*

1) vide versus infra edendos de episcopis Leodiensibus. 2) Mon. Germ. SS. VIII, 277. 3) vide cap. 1. in fine.

1. Quis dabit aquam capiti meo, et fontem lacrimarum oculis meis, ut lugeam, non excidia captae urbis, non captivitatem vilis vulgi, non damna rerum mearum, sed mortem Heinrici imperatoris augusti, qui spes mea et unicum solacium fuit, immo ut de me taceam, qui gloria Romae, decus imperii, lucerna mundi extitit? Erit posthac mihi vita iocunda? Erit absque lacrimis dies aut hora? Aut tecum, o dulcissime, potero illius mentionem habere sine fletu? Ecce dum scribo, quod dictavit impatientia doloris, cadunt lacrimae, madent fletu litterae, et quod notat manus, diluit oculus. Sed forsan impatientiam doloris mei redarguis, et ut fletum meum reprimam, ne forte his qui de morte imperatoris gaudent, innotescat, instruis. Recte me doces, fateor; sed non possum imperare mihi quin doleam, non possum me continere quin lugeam, licet in me furorem suum exacuant, licet me per membra discerpere cupiant; dolor timere nescit, dolor illatas poenas non sentit. Nec ego solus mortem eius lamentor; hanc Roma plangit, hanc omne Romanum imperium deflet, hanc in commune divites et pauperes, praeter insidiatores potentiae vitaeque eius, lugent. Nec mihi privata doloris causa est; publicam lamentari cladem pietas me cogit. Nam illo recedente, iusticia terras reliquit, pax abiit, fraus in locum fidei subintravit. Chorus laudantium Deum conticuit, solemnitas officii divini siluit, vox exulta-

tionis et salutis in tabernaculis iustorum non auditur; quia qui haec omnia solemniter ordinavit, non invenitur. Monasteria patronum suum, claustra patrem amiserunt, quibus quid commodi, quid honoris ipse conferret, nunc demum agnoscitur, cum extinctus non tenetur. Ergo claustris omnibus vera dolendi causa subest, nam cum illo sepulto gloria eorum sepulta est. Heu Mogontia, quantum decus perdidisti, quae ad reparandam monasterii tui ruinam talem artificem amisisti! Si superstes esset, dum operi monasterii tui, quod inceperat, extremam manum imponeret, nimirum illud illi famoso Spirensi monasterio contenderet, quod ille a fundo fundatum usque mira mole et sculptili opere complevit, ut hoc opus super omnia regum antiquorum opera laude et admiratione dignum sit. Qualem etiam ornatum ex auro, argento, lapidibus preciosis et sericis vestibus illi monasterio contulerit, difficile est credere, nisi cui contingit et videre. Vobis quoque, o pauperes, vel maxima causa dolendi est; nam nunc demum pauperes facti estis, cum paupertatis vestrae consolatorem amisistis. Ille vos pavit, ille manibus suis lavit, ille nuditatem vestram texit. Non ante ianuam, sed ante mensam eius Lazarus iacuit; nec micas, sed regias delicias expectavit. In ipsa mensa saniem et foetorem ulcerosi non abhorruit, cum minister mensae contra foetentem nares in rugam contraheret, aut obstupparet. In cubiculo eius caeci, claudi, et diversis morbis confecti iacebant; hos ipsemet excalciabat, hos collocabat, hos de nocte consurgens tegebat, nec abhorrebat vel eius tactum, quem aegritudo compulerat usque ad sordidandum lectum. Iter eius pauperes praecedebant, comitabantur, sequebantur; quorum curam tametsi suis intimis commendasset, ipsemet tamen eos tamquam nulli commendatos curabat. Sed et per curtes suas usquequaque stipendia pauperibus

disposuerat, quorum numerum et obitum ipse scire voluit, ut et defuncti memoriam ageret, et in eius locum alterum subrogatum nosset. Si quando sterilitas anni famem indixit, multa milia pavenda suscepit, vere memor verbi Domini praecipientis: *Facite* Luc. 16, 9.
vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Quid putamus quo dolore se pauperes afficiant, cum haec bona quae enumeravimus, et multo plura quam enumeravimus, se habuisse, et nunc non habere recogitant? Quis enim illis hanc humanitatis curam impendit? quis querit, ubi aeger cubet, vel quid alimenti postulet? quis amplius his misericordiae officiis inservit, quibus Heinricus imperator inservivit? O virum pietatis et humilitatis laude insignem! Imperavit mundo, pauperes illi. Mundus illi, pauperibus ipse ministravit. Haec de bono misericordiae in pauperes, quod multum amavit et quod ab hominibus abscondere non potuit, non pro dignitate facti, sed pro facultate ingenii primo locuti — quis enim scire posset, quae solo Deo teste peregit? — de aliis quoque virtutibus quibus claruit, aliqua dicamus, nam omnia dicere non sufficimus. Nemo miretur, si luctui mortis eius vitae quoque eius laeta gesta inmisceam, cum hic mos dolentium sit, ut cum extinctum amicum lugent, totam eius retro vitam et mores in augmentum doloris sui edisserant. Itaque iuvat me de eo scribere, iuvat indulgere dolori, et mortuum flere, qui dum viveret gaudium meum fuit. Ille modo personam imperatoris, modo tamquam militis gerebat: ex uno gerendae dignitatis, ex altero documentum praebens humilitatis. Tam subtilis ingenii tamque magni consilii fuit, ut dum sententia principum, vel in causa decernendi iuris, vel in tractandis regni negotiis hesitaret, ipse cito nodum solveret, et quid aequius, quid utilius esset, tamquam ab ipsius archano sapientiae

sumptum, edoceret. Intendebat aliorum verbis, ipsemet pauca loquebatur; nec prior ad sententiam erumpebat, sed aliorum expectabat. In cuius vultum aciem oculorum suorum fixisset, eius animi motus perspiciebat, videbatque tamquam linceis oculis, sive adversum se cor odii, seu gereret amoris. Nec illud á laude vacat, quod in turba procerum caeteris eminentior, et maior se ipso videbatur, et quod in vultu terribile quoddam decus praeferebat, unde intuitus aspicientium tamquam fulmine reverberaret, cum inter domesticos suos, et raram turbam, vultu placidus et statura aequalis appareret. Non solum potentes imperii sui metuebant eum, sed et reges orientis et occidentis ádeo fama eius perterruit, ut ante tributarii sint facti, quam victi. Ipse rex Greciae, ut metum dissimularet, amicitiam eius expetebat, et quem futurum hostem timuit, muneribus, ne fieret hostis, praevenit. Testatur hoc aurea tabula Spirensis altaris, tam artis novitate quam metalli pondere miranda, quam rex Greciae dum imperatoris votum et studium circa Spirense monasterium fervere cognosceret, nobile donum, et tam ei qui misit, quam cui mittebatur, dignissimum transmisit. Sed et rex Affricae, quia potentiam imperatoris multum timuit, eius fisco multum addidit. Oppressores pauperum oppressit, raptores in direptionem dedit, contra se contumaces, contraque suam potentiam se levantes adeo retundit, ut in posteris eorum regiae vindictae vestigia hodieque compareant. Quo nimirum facto et suis in praesenti, et imperii rebus in futurum providit, ut discant non disturbare pacem, non armis imperium vexare. Hic velim abrumpere stilum; nam ventum est ad factiones, ad fraudes et scelera, de quibus vera scribere periculum, falsa crimen est. Hac lupus, hac canis urguet[1]. Quid igitur faciam? Eloquar, an sileam?

1) Hor. Serm. II, 2, 64.

Manus incipit et dubitat, scribit et rennuit, notat et delet, ut pene ignorem, quid velim. Sed turpe est, incoeptam materiam mutilatam relinquere, et caput absque membris pinxisse. Pergam igitur ut coepi, constans et securus inde, quod fides tua ea mihi spectata est, ut haec scripta nulli detegas, aut siqua foras exierint, auctorem non prodas.

2. Cum imperator Heinricus, de quo nobis sermo est, patri suo, gloriosissimo imperatori, tertio Heinrico, adhuc puer succederet in regnum; nam illo parvulo pater naturae concessit, regno priorem statum adhuc tenente, non bella pacem disturbabant, non classica quietem rumpebant, non rapina grassabatur, non fides mentiebatur. Adhuc iusticia sui vigoris, adhuc potestas sui iuris erat. Hunc beatum regni statum Agnes imperatrix serenissima, virilis ingenii femina, multum iuvit, quae una cum filio rem publicam pari iure gubernavit. Sed quoniam aetas inmatura parum timori est, et dum metus languet, audacia crescit, pueriles anni regis multis suggerebant animum sceleris. Igitur quisque nitebatur, maiori se aequalis, aut etiam maior fieri; multorumque potentia scelere crevit, nec legis metus ullus erat, quae sub rege parvulo parvam auctoritatem habebat. Et ut omnia licentius facere possent, primo puerum matre spoliabant, cuius maturam 1062. sapientiam gravesque mores metuebant, illud habentes in causa, non decere regnum administrari á femina, cum multae reginae legantur administrasse regna virili sapientia. Sed postquam rex puer de sinu matris abstractus, in manus principum nutriendus venit, quicquid illi praescribebant faciendum, ut puer fecit: quem volebant, exaltavit, quem volebant, deposuit, ut regi suo non tam ministrasse, quam imperasse merito dicantur. Cum regni causam tractabant, non tam regni quam suae causae consulebant; idque praecipuum eis fuit in omnibus

quae agerent, ante omnia suum questum facere. Fuit haec perfidia vel maxima, quod eum quasi sub sigillo servandum, in puerilibus actis suae potestati relinquebant, ut et sic elicerent ab eo quod affectabant. Sed cum in eam aetatis et ingenii metam evasisset, ut quid honestum, quid turpe, quid utile, quid non[1], discernere posset, retractans quae suggestione principum inductus gessisset, multa quae gesserat, damnavit; et ipse iudex sui factus, ex his mutanda mutavit. Prohibebat quoque bella, violentiam et rapinas; nitebatur pulsam pacem et iusticiam revocare, neglectas leges restituere, et sceleris licentiam resecare. Quos assuetos sceleri per edictum cohercere non potuit, per censuram legis et ius curiae, mitius tamen quam culpa exigeret, correxit. Quod illi non iusticiam sed iniuriam reputantes, et qui legem abiecerant, lege constringi, et qui per omne nefas ruebant, frena pati respuentes, qualiter eum vel extinguerent, vel privatum facerent, consiliis incumbebant; non recolentes se debere civibus suis pacem, regno iusticiam, regi fidem.

1073. 3. Igitur Saxones, gens dura, bellis aspera, tam praeceps ad arma quam audax, vendicans sibi praerogativam laudis ex incepto furoris, repente super regem armis ruebant. Qui cum paucis contra innumeros armatos confligere periculosum estimans,
1074. vix elapsus vitam laudi, salutem fortunae praetulit.
Aug. 8. Itaque videntes inceptum suum votis suis non respondisse, ossa filii regis — nec dum enim imperator factus erat — ó inhumanam mentem, ó probro-
1075. sam vindictam! effodere. Qua utraque iniuria gra-
Iun. 19. vissima rex commotus, exercitum contra gentem illam duxit, conflixit, vicit; vicit inquam aciem contra se instructam, non obstinationem erectam. Nam licet eos in pugna congressos vinceret, victos fugaret, fugatos persequeretur; licet bona eorum

1) Hor. Ep. I, 2, 3.

devastaret, munitiones everteret, et omnia quae 1075.
victorem libet, faceret, non tamen ad deditionem
cogi potuerunt. Iterum cum inde digressus, reparato in brevi exercitu eos invaderet, diffidentes viribus suis, utpote in priori bello gravissime contusis,
quod saluti proximum erat, se dedidere, sperantes Oct.
regem sola deditione contentum, gratiam suam fa- 25.
cile donaturum. Sed longe praeter spem evenit; nam rex eos exilio addictos, in alienas terras misit, ubi dura custodia constricti, relaxationis edictum expectarent. De quo exilio alii fuga elapsi, alii propter pecuniam á custodibus dimissi, dum ad patriam
et domum suam repedassent, recenti coniuratione 1076.
se invicem obligabant, ut parati essent ante mori, quam denuo deditione subici. Sed et validior eorum coniuratio facta est, quia nonnulli Longobardorum, Francorum, Bawariorum, Suevorum, data et accepta fide, illis conglutinati sunt, qui regem bellis undique pulsarent. Videntes autem regem bellis tangi posse, non deici, vexari, non superari: quippe cuius robur adhuc erat inexpugnabile: ut vires eius extenuarent, confictis conscriptisque super eo criminibus, quae pessima et inmundissima potuit odium et livor excogitare, et quae mihi scribenti tibique legenti nausiam parerent, si ea ponerem, vera falsis miscentes, apud Romanum pontificem Gregorium eum deferebant: non decere tam flagitiosum, plus notum crimine quam nomine, regnare, maxime cum sibi regiam dignitatem Roma non contulerit; oportere Romae suum ius in constituendis regibus reddi; provideret apostolicus et Roma regem ex consilio principum, cuius vita et sapientia tanto congrueret honori. Qua surreptione delusus apostolicus, simul et honore creandi regis, quem sibi fallaciter obtulerant, impulsus, regem banno innodavit, et episco- Febr.
pis aliisque regni principibus ut á communione ex- 22.
communicati regis se retraherent, denunciavit; se

1076. cito venturum in Teutonicas partes, ubi de negotiis aecclesiastis et potissimum de regno tractaretur. Quin et hoc addidit: absolvit omnes a iuramento, qui fidem regi iuraverant, ut contra eum impelleret absolutio, quos fidei tenuit obligatio. Quod factum multis displicuit — si cui displicere licet, quod apostolicus fecit — et asserebant tam inefficaciter quam illicite factum, quod factum est. Sed non ausim assertiones eorum ponere, ne videar cum eis apostolici factum refellere. Mox episcopi, tam illi quos amor quam quos timor in partem regis traxerat, metuentes ordini suo, ab eius auxilio plerique se retrahebant; quod et maior pars procerum factitabat. Tum vero videns rem suam in arto si-
1077. tam, inito tam occulto quam astuto consilio, subi-
Ian. 25. tum et inopinatum iter in occursum apostolici arripuit, unoque facto duo peregit, scilicet et banni solutionem accepit, et suspectum sibi colloquium apostolici cum adversariis suis ipse medius intercepit. Pro imposito sibi crimine parum respondit, quia ad accusationem inimicorum suorum, etsi vera fuisset, non sibi respondendum asseruit. Quid vobis profuit hoc egisse, ut banno illigaretur, cum de banno solutus potentia sua potenter utatur? Quid vobis profuit, eum fictis criminibus accusasse, cum accusationem vestram facili responso, ut ventus pulverem, dissipaverit? Immo quae dementia vos contra regem vestrum et orbis rectorem armavit? Nihil coniurata vestra malignitas proficit, nihil peragit. Quem Dei manus in regno firmavit, vestra deicere non poterit. Ubi fides, quam illi iurastis? Quare beneficiorum, quae regia liberalitate contulit in vos, obliti estis? Utimini vel adhuc sano consilio, non furore; poeniteat vos incepti, ne forte fortior vobis superveniens, vincat vos et pedibus suis conculcet vos, et ea vindicta feriat, quae futuris saeculis demonstret, quid regia manus valeat. Saltem

vos ó episcopi videte ne pereatis de via iusta, videte ne transgressores promissae fidei fiatis; alioquin quid consequatur vos, ipsi nostis. 1077.

4. Igitur rex ab apostolico regressus, benedictione pro maledictione accepta, Roudolfum ducem super se regem creatum invenit; qui audita regressionis eius fama, ante paratus ad fugam quam ad pugnam, ante pulsus quam victus, in Saxoniam fugit. Facile est regnum accipere, difficile tueri. Sed nulli mirum sit, virum in rebus bellicis exercitatum et strennuum nunc fugisse, quia sepe iustior et victrix causa fortes in metum mittit et in fugam. O avariciam pestem pessimam, quae bonos mores transvertit, et sepe ipsas virtutes ad vicia trahit. Iste Roudolfus dux eximius, vir magnae auctoritatis et laudis in toto regno, veri rectique tenax, fortis in armis, denique spectatus in omni genere virtutum, iste inquam, avaricia quae vincit omnia victus, et supplantator domini sui factus, fidem incerto postposuit honori. Fuere tamen, qui dicerent ab apostolico eum inmissum, nec umquam tantae virtutis virum magis avariciae quam consilio cessisse; et hoc in argumentum sibi sumebant, quod apostolicus tacuit, dum post absolutionem regis Roudolfus regnum invasit, iuxta illud comici[1]: *Qui tacet, satis laudat.* Itaque rex cedente Roudolfo, cuius caput, si deprehensus esset, vindex gladius digne rotaret, Bawariam, Sueviam invasit, et coniurationis adversum se sotios vastavit, munitiones eorum fregit; nec tamen pro iniuriae suae materia se vindicabat, sed sciens in ultione freno uti, longe infra metam culpae cohibebat habenas vindictae. Sed Roudolfus ut dedecus fugae virtutis facto recompensaret, Wirziburgensem civitatem obsedit, ubi tamen fraude magis quam virtute pugnatum est. Nam cum rex ad propellendum hostem exercitum convocasset, instructa am-

Mart. 15.

Aug.

1) Ter. Eun. III, 2, 23.

barum partium acie, et primis inter se praelia miscentibus, quidam equites regiae partis, mercede conducti, qui se regis lateri quasi fidi clientes applicuerant, subito in ipsum arma verterunt; sed aere munito corpori livorem, non vulnus inflixerunt. Heu miserrimi, quibus pretium et sceleris causa fuit et necis, quos uno in loco et crimen involvit et vindicta; nam eos tot vindices dextrae in frusta concidebant, ut in eis humani cadaveris figura periret. Fit tumultus, exoritur clamor, spargitur verbum, regem interfectum; quo verbo perterritus exercitus fugit, hostis insequitur, et quoniam in equis èquitum salus praeter paucos constabat, solis peditibus miserabile fatum incubuit; ideoque victoria quanto maioris sceleris, tanto minoris tituli fuit. Sic hostis urbe capta, impositoque praesidio, in Saxoniam regressus est[1]. Quid improbe tibi profuit, vel indiscreta caedes fugientis vulgi, vel fortuna captae urbis, cum nec urbe diu, numquam autem regno potiaris? Rex enim brevi post tempore cum exercitu reversus, ereptam urbem recepit; nam hi quibus provincia tuendae urbis tradita fuerat, ex urbe profugerant. Postea Saxoniam sepius cum exercitu ingressus, aut victor aut aequa manu recessit; sed ad ultimum reversus, tam notanda quam felici victoria vicit, magnumque mundo documentum datum est, ut nemo contra dominum suum consurgat.
1080. Nam abscisa Roudolfus dextera dignissimam periurii
Ian. 27. vindictam demonstravit, qui fidem domino suo regi iuratam violare non timuit; et tamquam alia vulnera non sufficerent ad mortem, accessit etiam huius membri poena, ut per poenam agnosceretur et culpa. Sed et aliud notandum in illa victoria contigit, vide-

1) Haec inaccurate narrata sunt; auctor enim bellum cum Rudolfo a. 1077 et 1078 gestum et proelium apud Mellrichstadt commissum confudit cum pugna Bleichfeldensi a. 1086, post quam urbs Wirziburgensis a. 1086 primo ab imperatoris adversariis occupata, nec multo post ab Heinrico recepta est; cf. Ann. August. SS. III, 132.

licet quod tam victor, quam victus exercitus fugit; nimirum hoc ordinante desuper divina clementia, ut post ruinam capitis, ex alterna fuga tolleretur nefas alternae caedis. Sed gens dura nec damno monita est, nec signo; quin potius ut obstinatione vinceret, quod manu non poterat, Herimannum novum sibi 1081.
regem constituit, qui et ipse novo modo periit. Nam Aug.
cum Saxones eum de terra sua proturbarent, quicquid illud fuerit, quod eis in illo displicuit, reversus in patriam suam, portans inane nomen regis, ad Herimannum Trevirensem[1] episcopum se contulit, 1088.
quem etiam ad ausum sentiendi contra regem inexpugnabilis munitionum firmitas impulerat. Quanta potentia regis, qui alendus fuerat, non ex suis, sed ex opibus alienis! Quadam die cum iter ageret, incidit animo suo iocus ille, ut ad castellum quo ituri erant, sub specie hostium ruerent, et quae audacia, quae virtus animis defendentium inesset, temptarent. Quam mirabilem viam, quam inopinam sepe invenit quod futurum est, ut fiat! Cumque portam absque claustris et absque custode repertam irrumperent, aliis qui intus erant, raptis armis viriliter contra procurrentibus, aliis latebras enerviter queritantibus, femina, sexu femina non animo, quae in turrim evaserat, molarem in caput regis demisit. Et sic ille manu feminea, ut mors eius turpior esset, occubuit. Sed ut hoc dedecus dealbarent, feminae factum in virilem personam ex composito transtulerunt.

5. Post hanc regum fortunam in creatione regum diu haesitatum est, et casus praeteriti metus erat futuri. Vicit tandem cupiditas, et Ekkibertum marchionem ad ambitum regni forti manu impulit. Qui tamen in morte sero didicit, quod alter ex alterius damnis instrui possit. Urbs erat in Saxonia, quae quia fortunam regis prospero ire cursu videbat, in

1) imo Metensem.

partes eius se converterat, praesumens fiduciam et
ex loci sui firmitate, et ex regia subventione. Quod
indigne ferentes Saxonum proceres, urbem obsi-
dione vallabant. Marchio vero Ekkibertus, qui spe
potiundi regni intumuerat, ut se accommodaret ad
id quod affectabat, maiori super omnes robore ad
obsidionem illam ibat, praemissaque multitudine
cum paucis ipse sequebatur[1]. Quem deviantem a
publica via, ne forte incideret in hostes — quis enim
tam potens qui hoste careat, aut qui hostiles insi-
1090. dias non metuat? — latens semita per quoddam
arbustum duxit. Quam occulta iudicia tua Deus,
quam miro ordine et abscondis quae facturus es, et
aperis quae abscondisti! Iam meridianus ardor solis
equos equorumque sessores urebat, et ut fit, sitim
aestus accendebat. Praeterea tam gravis sopor fes-
sis obrepit, ut colla somno languida penderent, et
equi frenis non flexi liberam viam carperent. Haut
procul in recessu saltus solitarium molendinum con-
spexere, quo divertentes sopori se dedere, misso
interim molendinario, qui de villa potum sitientibus
afferret. Qui dum imposito scapulis suis utre festi-
naret, aliquos scutatos ad praedictam obsidionem
tendentes obvios habuit, qui erant occulte fideles
regis, licet adversae partis. A quibus interrogatus,
unde prodiret, quo tenderet, cur tam anhelus pro-
peraret, nesciens celare quod sciebat, hospitem
suum et causam itineris indicavit. Qui stupefacti,
seu metu, seu potius gaudio, versantes inter se quid
agerent, quid periculi, quid contra premii, quid vir-
tutis, quid laudis, quid fidelitatis inesset, si tam
magnum hostem regis ferirent: occasionem illam
non frustra sibi oblatam, maximam virtutem per
maxima discrimina probari: incitatis alternatim ani-

1) Et hic errasse nostrum oportet, quoniam tunc plerique Saxonum ad Heinricum se converterant, Ekbertus autem omnibus fere infestus erat. Regnum iam vivente Herimanno affectaverat.

mis, inmissis equis ad molendinum properabant, sed pervenerunt ante votis quam equis. Incepta est pugna, quae diu dura fuit et dubia, quia virtute pares et numero congressi, hi pro laude, illi pro vita pugnabant. Regis tamen fortuna vicit, et hostis ferocissimus, non in acie sed in molendino peremptus, turpiter iacuit. Felix nimium es, et multi semper nominis mola, ad quam trahit homines non tam tuum volubile officium, quam fama; quae et molendo pugnam illam narras, et narrando molis. Sic ille conventus procerum confusus, procinctum solvit, sic ab obsidione infecto negotio recessit. Itaque res regis in altiorem et feliciorem statum se cottidie promovebant; adversariorum autem eius deorsum vergebant, et omne eorum inceptum in turpem exitum desinebat.

6. Cum ergo cernerent nullum se habere successum, nec in armis, nec in electione regum, iterum se conviciis armaverunt, et eum apud apostolicum praeter alia multa et nefanda criminati sunt, quod reges christianissimos, quos ipsi non sine auctoritate apostolici creassent, ille ob crimen suum extorris a regno factus, occidisset, sanguine regnum usurpasset, igne, praeda, ferro cuncta vastasset, et tyrannidem suam adversus aecclesiam et regnum omnibus modis exercuisset. Ad quorum criminatio- 1080.
nem apostolicus eum iterum banno, ut ipsi iactabant, illigavit. Sed non magni ponderis ille bannus habebatur, eo quod non rationis sed arbitrii, non amoris sed odii esse videretur. Cernens autem rex, apostolicum ad hoc tendere, ut se regno privaret, nec alia sui oboedientia contentum, nisi ut regno renunciaret, ex oboedientia in rebellionem, ex humilitate in tumorem relabi coactus, hoc apostolico facere parabat, quod apostolicus sibi faciendum intenderat. Cessa obsecro, rex gloriose, cessa ab hoc molimine, ut aecclesiasticum caput de suo culmine

deicias, et in reddenda iniuria te reum facias. Iniuriam pati, felicitatis est; reddere, criminis. Querebat itaque rex causas et occasiones, qualiter eum eiceret; inventumque est, eum Romanam sedem olim abiuratam insedisse, quam iccirco abiuraverit, quia ad eam, dum archidiaconus esset, adhuc vivente domino suo per ambitionem aspirare voluerit. Utrum haec vera sint an falsa, parum comperi. Alii asserebant, alii figmentum esse dicebant; utrisque Roma fuit in argumentum: his, quod Roma mundi domina numquam pateretur tale nefas; illis, quod ea cupiditatis ancilla facile permitteret ob precium omne nefas. Mihi autem in medio res relinquenda est, cum incerta nec possim defendere, nec ausim
1081. affirmare. Igitur cum exercitu rex Romam pergebat, proterens in via quicquid obstabat. Oppida fregit, tumida pressit, ardua curvavit, factiones dissi-
Mai. pavit. In cuius adventu Roma persuasa, quae debuerat honores, arma, tamquam Poenus Hannibal Alpes transcendisset, parabat, et regi suo velut hosti portas praecludebat. Unde rex iusta commotus indignatione, Urbem obsidione, qua res postulabat, occlusit, et qui sibi aditum, illis exitum negavit. Missi circumquaque, qui castella frangerent, villas everterent, bona diriperent; provinciaeque nocuit exterius, quod Roma se clauserat interius. Foris bella, intus metus erat. Undique machinae surgebant; hinc murum aries pulsabat, inde miles scalis ascendere parabat. Econtra qui in Urbe erant, tela, saxa, praeustas sudes, ignemque iactabant; interdum egressi, comminus committebant. Utrimque fortiter pugnatum est; hos causa, illos periculum
1083. audaces fecit. Quadam die, cum exercitus uterque
Iun. pugna aestuque fessus, circa meridiem sopori se dedisset, et nec speculator, ut fortuna voluit, vigilaret, unus ex scutariis propius ad murum, ut pila legeret, accessit. Cumque erectis et intentis auribus

explorasset, intus neminem adesse — nam murum et propugnacula vacua cernebat — adiutus et animi confidentia, et corporis levitate, manibus et pedibus sursum enitebatur, donec tandem muri summitatem apprehendit. Tum vero, cum iactatis circumquaque oculis neminem videret, inter spem et metum positus, toto corporis motu sociis innuebat, vixque se a clamore, cum tardius innuentem attenderent, abstinebat. Qui raptis armis et scalis properantes, citius, ut aiunt, dicto murum superantes, captam Urbem sero defendentes interficiunt, capiunt, fugant. Dedignabatur iam rex reclusum portarum aditum, ubi et sequens a praeeunte tardaretur, et praecedens a sequente premeretur; sed in ultionem temerariae praeclusionis iussit, ut fracto muro tam latum ingressum sibi panderent, qua totus exercitus aequato iunctoque latere se simul inmergeret. Igitur ubique mors, ubique luctus erat; Roma contremuit, dum impulsa turrium altitudo corruit. Fugit apostolicus[1], et qui omnes in periculum impulerat, 1084.
omnes in periculo deseruit. Tandem Romam prae- Mai.
sumptionis suae poenituit, et quae prius meruisse poterat, ut a rege donis honoraretur, nunc ingenti pecunia apud regem vix optinuit, ne tota subverteretur. Mox sedatis omnibus, rex causam cur venisset, in publicum protulit; quod de apostolico crimen accepisset, retulit, multisque hoc ita factum
confessis, Clementem papam ad electionem omnium Mart.
instituit; a quo ipse communi omnium favore con- 24.
secratus imperator, et patricius factus, Romae se Mart.
per aliquod tempus, dum omnia in solidam refor- 31.
maret concordiam, continuit.

7. Nec praetereundum, quod et relatio fidelium

1) Gregorium cum Roberto Wiscardo, depulso Heinrico, Urbem exiisse, satis notum est. Verum haec omnia quantum a veritate recedant, iam annorum numeri ostendunt. Civitatem Leoninam Heinricus vi cepit; Urbem ipsam anno post Romani ei tradiderunt. Gregorius autem in mole Hadriani inclusus manebat.

personarum in Teutonicas partes diffamavit, et ipsa Roma asserit. Imperator consueverat quoddam oratorium orationis causa frequentare, et nullum diem, quin veniret, praetermittere. Elegerat autem sibi in eodem oratorio locum orationi familiarem, ubi tanto intentius, quanto secretius orationi vacaret. Hanc eius consuetudinem dum quidam profanae mentis attenderet, seu propria seu potius aliena instimulatus nequitia, grande saxum super trabem ad feriendum desuper caput imperatoris posuit, sublataque de laqueari tabula, quae caput imperatoris recte despiciebat, mittendo ponderi foramen aperuit, dimisso fune sepius explorans, ne saxum in cadendo falleret. Postquam satis exploratum est, minister doli sursum in nocte scandens, desuper observabat, dum imperator staret ad orandum in loco quo consueverat. Tum ille alieni avidus exicii, sed nescius sui, cum pondus in caput imperatoris libraret — imperator autem parum se de loco moverat — cum pondere infelix ipse pondus, illeso imperatore cecidit. Per totam Romam cito res innotuit, et pleps quae non facile sedari potest, dum mota fuerit, invito imperatore semianime corpus, per rupes, per saxa tractum, in frusta discerpsit. Tum vero cuncti rem signo non eventui assignantes, fide et animis imperatori devinctiores facti sunt; et inimicum consilium non solum illi fideles firmavit, sed et multos ex inimicis fideles fecit; sicque dum nocere studuit, profuit. Denique imperator omnibus Romae compositis, impositoque Urbi praesidio, ne ea fidem mutaret, novae dignitatis apicem gerens, in Teutonicum regnum reversus est. Sed nulla fortuna longa est; nam hi quos imperator Romae praesidium imposuerat, aegritudine correpti, quam et locus et tempus intulerat — erat enim aestas — ne uno quidem superstite mortui sunt. Tunc Roma iugo praesidii sublato, compos arbitrii sui facta, ad

ingenium rediit, et resumptis adversus imperatorem armis, pulso apostolico alium constituit; nam ille prior Gregorius a vita decesserat[1]. Quod ubi impe- 1085.
ratori compertum est, iterum adversus Romam exer- 1090.
citum promovit; sed in Italiam veniens, cum legati a Roma pactum pacis ferentes ocurrerent, et eum inimici retro moliminis fama sequeretur, relicto in Italia filio Chounrado, iam tum regni sui herede designato, regressus est, scilicet qui se grassanti 1093.
Mahthildae, et pene totam Italiam sibi vendicanti, opponeret, et regnum, quod futurum erat suum, de manu feminae tolleret. Quid facient inimici, cum insurgant in parentes ipsi filii? Aut unde securitatem sibi quis promittat, cum nec ab eo tutus sit quem genuit? Cessent iam conubia, nemo sibi optet heredem: heres tuus erit hostis tuus, nam non solum te domo tua praediisque spoliat, sed et vita spoliare festinat. Filius imperatoris, quem in Italia relictum a patre, et quam ob rem relictum diximus, a Mahthilde persuasus — quem enim astutia feminea non subvertat, aut decipiat? — iunctus inimicis patris coronam sibi imposuit, regnum invasit, profanavit ius, confudit ordinem, impugnavit naturam, querebat patris sanguinem, quia non nisi sanguine patris regnare potuisset. Quod ubi ad hostes imperatoris currens fama pertulit, exultabant, plaudebant, cantabant, laudabant factum filii, praecipue feminam ducem facti. Mittebant propere legatos, qui stimulum animo novi regis adicerent, et adderent oleum camino; qui pro se, sed contra se, fidem et opem perpetuam iurarent, quamquam dudum se tam filio quam patri numquam obtemperaturos coniurassent. Imperator autem ad hanc famam tametsi intus doluit, in gravitate tamen sua se foris tenuit; et non suam,

1) Wibertus aestate a. 1085 Roma pulsus est; Gregorius VII obiit d. 25. Maii eiusdem anni, sed Victor III demum 24. Maii 1086 electus est.

sed filii fortunam conquestus est. Cum autem eum ab incepto revocare non posset, non tam suam iniuriam ulcisci, quam exemplum iniuriae per ultionem tollere querens, filium exheredare, et fratrem eius
1097. Heinricum adhuc puerum in regnum promovere cogitabat. Igitur multis procerum conventibus habitis, imperator super filio suo Chuonrado conquestus est, quod additus hostibus regni, regnum invasisset, quod patrem non solum regno, sed et vita privare conaretur: iniuriam suam publicam esse debere, vel si nullum ea moveret, saltem hoc rei publicae causae praestarent, ut neminem per vim et scelus regnare paterentur; transferrent potius electionem in minorem filium suum, quam iure maior amisisset. Plerique contra nitebantur, magis utentes ingenio quam iusto et vero; multi autem publico bono faventes, sententiae votoque imperatoris concordabant. Tandem omnibus in unam sententiam coeuntibus, et concordi favore approbantibus, imperator minorem filium, invasore prius ex decreto curiae diiudicato,
1098. heredem regni sui constituit; a quo ne et ipse abiret in viam fratris sui, iusiurandum accepit, videlicet ne umquam se vel de regno, vel de praediis patris eo vivente, nisi forte ex consensu ipsius, intromitteret. Iam tum murmur et metus erat, inter duos fratres intestina bella fore, magnamque regni cladem futuram. Sed qui omnia dispensat, hunc metum
1101. lęto maioris filii sustulit, et ut regnum in unam con-
Iul. 27. cordiam redire posset, occasionem dedit. Quibus ita transactis, hostes imperatoris detruncato totiens capite non habentes cui adhererent, pactione subacti, quod optimum erat, in pacem bella, in domesticam securitatem castra converterunt.

1103. 8. Igitur ut ubique pax et tranquillitas esset,
Ian. 6. convocatis ad curiam primatibus, pacem per totum regnum sub iuramento firmari fecit, et ad inhibenda mala quae fiebant, gravem poenam in transgressores

decrevit. Quod quidem pacis decretum, quantum miseris ac bonis profuit, tantum perversis et potentibus nocuit. Illis copiam, istis egestatem et famem intulit. Nam qui in milites bona sua distraxerant, ut multo milite stipati procederent, et aliis armatorum copia longe praestarent, hi dum sibi licentia rapinarum erepta est, ut pace ipsorum dictum sit, egestate laborabant, cellaria eorum penuria et fames possidebat. Qui nuper spumeo ferebatur equo, contentus esse coepit vel rustico iumento. Qui nuper non aliam vestem querebat, nisi quae rubeo murice tincta arderet, bene secum actum aiebat, si nunc vestem quam natura suo colore tinxisset, haberet. Gaudebat aurum non se iam in luto calcari, dum ferreis calcaribus inopia cogeret uti. Denique quicquid vanitatis quicquid superfluitatis corrupti mores intulerant, totum penuria magistra resecabat. Oppidula in ripis posita, quibus praeda navium victum praebebat, nauta securus, esuriente oppiduli praeside, praeteribat. Mira res, nec minus ridicula; alii iniurias suas iniuriis vindicant, imperator suas pace vindicabat. Cum autem domini cum satellitibus suis per aliquos annos hac lege stringerentur, anxii quod non liceret eis uti libertate perversitatis suae, iterum adversus imperatorem murmur movebant, iterum super eius factis sinistrum rumorem seminabant. Quid illud rogo est, quod admisit? Nempe hoc erat, quod scelera prohibebat, quod pacem et iusticiam revocabat, quod iam latro viam non obsedit, quod silva suas insidias non occultavit, quod mercatori nautisque liberum erat suam ire viam, quod vetitis rapinis raptor esuriebat. Cur obsecro vobis non aliunde, nisi ex rapto vivere placet? Reddite agris, quos ex agro deputastis armis; coaequate numerum satellitum ad mensuram facultatum, recolligite praedia vestra quae stulte sparsistis, ut multos armatos haberetis, et redundabunt omni busbonis horrea et cellaria vestra;

nec erit amplius necesse aliena tollere, cum quilibet ex proprio possit habundare. Sic fit, ut nec imperator crimine denotetur, nec bellum in regno moveatur; sic fit, ut et corpori satisfacere habeatis, et animas vestras, quod felicissimum est, salvetis. Sed nichil ago, asinum ad lyram voco: consuetudo mala aut numquam aut vix tollitur.

9. Igitur assueti rapinis, ut occasionem repetendae consuetudinis invenirent, movendis iterum bellis animum intendebant, iterum emulum imperatori reperire querebant, ad quam rem filium eius maxime idoneum estimabant. Itaque ut suggestioni locum invenirent, quae prima decipiendi lenocinia erant, frequenter eum venatum secum abducebant, conviviorum illecebris inescabant, iocis in dissolutionem animi mittebant, et ad pleraque facienda, quae adolescentia suadet, secum trahebant. Denique ut fit inter adolescentes, quodam sodalitatis glutino vincti sunt, ut etiam fidem dextramque mutuis secretis darent. Cum ergo eum multis dolis irretitum, decipi posse considerarent, quadam die inter alia, tamquam ex obliquo, patrem eius in mentionem adducebant: se mirari, quod tam durum patrem pati posset; nichil eum a servo differre, cum omnia quae servi sunt, toleraret; patrem eius senem esse, et moderandis regni habenis invalidum: si investituram regni usque ad obitum eius differret, haut dubium quin alter illud sibi praeriperet; illum multos fautores habiturum propter invidiam et odium patris sui: se autem omnium vota in se transferre, si non cunctaretur suscepti regni gubernacula possidere, maxime cum patrem eius excommunicatum et aecclesia dudum abiecerit, et proceres regni reprobaverint; nec sibi observandum, quod incaute iuraverit, immo tum demum se sanctificasse, si iuramentum excommunicato iuratum irritum faceret. Pater vero nihil mali de filio suspicatus, familiaritatem eius cum maioribus

regni probavit, sperans eos sibi postmodum tanto
fidelius et validius auxilium ad optinendum regnum
laturos, quanto prius invicem in amore coaluissent.
Quid multa? Statim illectus et abstractus a concu-
piscentia, malignae suggestioni, ut semper seductilis
est adolescentia, nec voto defuit nec facto. Igitur
filius imperatoris observans tempus recedendi a
patre, quando id maximo patris incommodo fieret, 1104.
euntem illum cum exercitu contra quosdam Saxonum Nov.
rebelles[1], qui per legatos obviam imperatori missos
pactioni insistebant, repente abstractis ab eo multis,
deseruit, procul dubio deserendus ab his, qui sibi ut
desertor fieret, persuaserunt. Missis imperator post Dec.
eum legatis, tam lacrimis quam mandatis revocavit, 12.
obtestans eum, ne senem patrem contristaret; immo
ne patrem omnium offenderet, ne se sputis homi-
num exponeret, ne se fabulam mundo faceret; in-
super meminisset, qua se sibi cautione obligasset:
hostes esse non amicos, insidiatores non consilia-
tores, qui sibi talia suggessissent. Ille prorsus abnuit,
et se non ulterius secum partem habiturum, quia
excommunicatus esset, asseruit; ita sub specie cau-
sae Dei suam causam egit. Ilico Bawariam, Sue-
viam, Saxoniam percurrit, proceres convenit, attraxit 1105.
omnes, ut sunt ingenia novarum rerum cupida, et Iul.
subintravit in regiam potestatem, tamquam sepe-
lisset patrem. Mox castellum Nourinberch minax
obsedit, ubi quanta virtute pugnatum sit, clades
utriusque partis argumento fuit. Sed obsessis quanto
minus spei, tanto plus animi inerat; et nisi impera- Aug.
tor sceleri parcens, castellum tradi praecepisset,
adhuc ibi cassa obsidione laboraret, excepto si sola
fames, quae cuncta expugnat, illud non expugnaret.
Ecce quanta pietas patris! Reddidit contra filii fa-
ctum paternitatis affectum; non attendit iniuriam,

1) contra Theodericum comitem, qui Hartwicum electum Magdeburgensem captivaverat.

1105. Aug. sed naturam; maluit oppidum tradi, quam filii discrimine liberari; maluit eius iniurias tolerare, quam vindicare. Igitur oppidani, oblata qualem vellent pactione, oppidum tradideruut; dimissoque exercitu rex Ratisponam se contulit, ut eam, dum adhuc ancipiti penderet animo, stabilem sibi fixaque fide immobilem faceret. Quod ubi comperit imperator, sedit enim tunc in urbe Wirziburgensi, reputans filium vel in itinere vel in urbe comprendi posse, tam praecipiti tamque tacito cursu eius vestigia sequebatur, ut iter eius non ante, donec non modica turba suorum transito Danubio ad urbem inmissis equis ruerent, praesciretur. Obstupefactus filius ad tam subitam et inopinatam rem, ex urbe profugit. Cur fugis non fugiendum, cur fugis patrem tuum? Sequitur te, non persequitur; sequitur inquam, non ut hostis, sed ut pater; non ut perdat, sed ut servet; sequitur ut turbatam ex te rem publicam in quietum statum restituat, et tuis rebus in futurum prospiciat. Missis ilico rex nunciis per Bawariam et Sueviam, sparsum exercitum recollegit; quae res imperatorem, ut et ipse cogeret exercitum, coegit. Igitur exercitus uterque ad fluvium Regin se sibi opposuit; hinc pater, inde filius; hinc pietas, inde furor consedit. Cumque potentiores utriusque partis tamquam tanti discidii mediatores convenirent, qui ex parte imperatoris erant, persuasibilibus illecti verbis, et multis magnisque pollicitationibus attracti, erga imperatorem in fide frigebant; et nisi domesticam fraudem praesensisset, solus cum paucis periculo relictus esset. Igitur quod faciendum fuit, sceleri fortunaeque cedendum putavit, et ad similitudinem David, ne filius parricida fieret, fugit. Quam mirabiliter gratia Dei operatur! quam evidenti signo nos docet, si doceri vellemus, si caecum cor non haberemus! Cogitans imperator, quod inimici sui hac qua venerat, persequerentur eum, ad ducem Boemiae divertit;

qui quamvis nuper eum in arto non bene reliquisset, 1105.
cum magno tamen honore suscepit, et usque in Saxoniam deduxit; ubi quamvis infestos et fortes inimicos haberet, per eos tamen et ab eis usque ad Renum honorifice deductus est. Unde hoc, nisi quod manus Domini erat cum eo, et invisibilem ducem habebat, qui eum securum per tela, per hostes, ducebat? Hoc miraculo monitus es, o fili imperatoris, si moneri posses, ut disceres venerari patrem tuum, non persequi, quem venerati sunt, cum in manus eorum venisset, etiam inimici. Sed durius moneberis, cum ex hac tam leni admonitione non corrigaris. Cum autem imperatoris fuga cognita esset, eventus ille multos ab eo seduxit, multumque rebus filii sui accedere, suis autem decedere fecit.

10. Continuo rex ut faventem sibi fortunam urgueret, curiam Mogontinam ad natale Domini indixit, invitavit proceres, accersivit multos, ut cunctis innotesceret, quia dominus rerum esse vellet. Ad quam curiam etiam imperator convocatis necessariis suis, venire disposuit, volens in ratione ponere, rectene secum an secus actum esset. Quod cum agno- Dec.
vissent adversarii eius, metuentes et sibi et causae suae, si veniret ille tam armatus multitudine, quam ratione, hanc fraudem regi suggerebant, ut obvius patri, sumpto valde poenitentis vultu, culpam fateretur, et gratiam expeteret: dolere se, quod malignae suggestioni consensisset, paratum se ad omnem satisfactionem, dummodo gratiam inveniret. Et si sic occasionem fraudis invenire posset, uteretur illa; sin autem, fraus ipsa pro fide, simulatio teneretur pro veritate. Hac instructus arte cum venisset ad patrem[1], pater credulus verbis et lacrimis filii, irruit Dec.
super collum eius, flens et deosculans eum, gavisus 20.
instar illius euangelici patris, revixisse filium qui mortuus fuerat, et inventum qui perierat? Quid

1) Confluentiae.

1105. multa? Condonavit filio tam poenam quam culpam; et hoc fuit illi iniuriam filii vindicasse, paterna lenitate filium corripuisse, iuxta illud comici: *Pro magno* Ter. Andr. V,3,32. *peccato filii, paululum supplicii satis est patri.* Post haec patrem sicut ficta poenitudine, sic et consilio fefellit, suggerens ei, quemadmodum sibi suggestum fuerat, ut dimissa tanta multitudine, ad curiam ambo mediocri copia venirent; nihil esse, cum ipsi coissent in concordiam, quod illi resisteret; vastari omnia, si pergerent ea copia. Placuit consilium patri; bonum quidem, si fraudulentum non fuisset. Dimissaque multitudine, non plus quam trecentis viris ad curiam filio comite pergebat. Ventum est ad nocturnam mansionem; ibi se filius obsequio patris totum impendebat, ibi se pater cum filio mirum in modum per totam illam noctem oblectabat, colloquebatur, colludebat, amplexabatur, osculabatur, avidus recompensare damnum oblectationis diu intermissae, sed nescius illam oblectationis noctem ultimam esse. Mirum, fraudem umquam tam ordinatam fortunam Dec. 22. habuisse. Postera namque die cum iam appropinquarent Mogontiae, venit quasi nuntius, qui diceret, Bawarios et Suevos cum ingenti multitudine Mogontiam venisse. Tunc filius suggessit imperatori, non esse tutum venire in medios hostes, nisi praetemptatis eorum animis; audaciam hominum nullis uti frenis; diverteret potius ad castellum quod iuxta erat, dum ipse conveniret eos, et a sententia incoepti deduceret, et ad eum ob requirendam eius gratiam secum adduceret. Fecit imperator, ut filius suggesserat; divertit ad castellum[1], non cernens laqueum doli, quem texerat pulchra species mendacis fidei. Cum autem imperator cum paucis intrasset, occlusa porta fidelibus eius aditus negabatur, detectaque fraude, qui receptus est ut dominus, tentus est ut captivus; itaque appositis patri custodibus,

1) scil. Bekelenheim, Ann. Hildesheim. SS. III, 109.

cum hoc fraudis triumpho ad Mogontinam curiam 1105.
reversus, tamquam rem virtutis egisset, cum magna Dec.
iactantia retulit, quo ingenio patrem comprehen- 24.
disset. Tum vero curia plausu laeticiaque resonabat; et nefas iusticiae, fraudem virtuti ascribebant. Statim misso legato patri mandavit, ut si vitam servare vellet, absque mora sibi crucem, coronam et lanceam, caeteraque regalia transmitteret; et munitiones quas firmissimas tenebat, in manum eius transferret. Nec ille cunctabatur omnia quae iussus est facere, nec imperium pluris habebat quam se. Sed non in hoc satisfecisse videbatur, nisi et ipse coram veniret, et in conspectu omnium imperio renunciaret. Venit ergo, non suae potestatis, sed in
comprehensione adductus. Solus coram eis, qui du- Dec.
dum coram se steterant, stetit; nec rationis liberta- 31.
tem habens, ut captivi fortuna postulabat, loquebatur. Inquisitus de spontanea imperii renunciatione, non quod voluntas habuit, sed quod necessitas coegit, respondit: se videlicet imperio renunciare, non vi coactum, sed propria voluntate inductum, sibi iam defecisse vires ad moderandas regni habenas, non se iam eius cupiditate teneri, quod longo usu didicisset habere plus molestiae quam gloriae; tempus esse, ut honore cum onere deposito, provideret animae suae: tantum filius suus caveret, ne quid tale faceret in se, quod indignum esset et illum facere, et se pati. Multos et oratio imperatoris et fortuna ad gemitus et lacrimas commovit; filium autem ad miserationem nec ipsa natura movere potuit. Et cum caderet ad pedes filii, orans, ut recogitaret in se saltem ius naturae, nec vultum nec animum ad patrem reflexit; cum ipse potius ad patrios pedes advolvi debuisset, eo quod illi regnum, cuius heres designatus ab ipso fuerat, impatiens morae praeripuisset. [Praeterea veniam precabatur ab omnibus, quos umquam iniuste lesisset.] Sed et pedibus apo-

1105. stolici legati[1] advolvitur, orans et obsecrans, ut se
Dec. 31. a banno solveret, et communioni aecclesiae redderet. Laici misericordia commoti veniam dabant; legatus autem domni apostolici absolutionem negabat, asserens non hoc suae potestatis esse: oportere ab ipso apostolico absolutionis gratiam eum expectare. Quid multa? Abrenuntiata imperiali dignitate privatus discessit, et ad quandam curtem, quam filius victui illius permiserat, recessit[2]. Quam impotens potentia mundi, quam incerta, quam instabilis! Sed nec potentia dicenda est, quae ad omnia quae vult, efficax non est, et quam qui assequitur, amittere potest.

1106. 11. His ita transactis, finitaque curia, rex superiores Reni regiones et urbes pertransiit, et ut res postulabat, hos beneficio, illos iniuria sibi subiecit. Cum autem intrasset Alsaciam, ibi fortuna eius aliquantulum hesit, ibi pugnam tam infelici eventu, quam imprudenti gessit incoepto. Nam cum in villa Ruvach[3], quae multitudine praevalet et armis, satellites eius superbe grassarentur, frequentia civium iniuriam prohibebat; nec enim dum iniuria modum excederet, patiens esse poterat. Audito tumultu rex properabat, non ut iniuriam prohiberet, sed iuvaret, non ut pugnam sedaret, sed amplius commoveret. Quae res totius villae turbam excivit, ruit inrevocabile vulgus, femina cum viro, servus cum domino, ignavus cum forti; et ut plerumque fit, animum iniuria ministravit. Incoepta pugna, incoepta est et fuga; nam qui regiae partis erant, cum viderent impetum furentis turbae, et rem in arto sitam, considerantes in virtute suam cladem, in sola fuga salutem, qui poterant fuga vitam servabant. O infelicem eventum, o dedecus regni; fugiente rege, regalia insignia vulgi praeda facta sunt. Resipisce

1) Richardi card. ep. Albanensis. 2) Ingelheim, ubi se post renunciationem ibi factam relictum esse, regi Galliae scripsit. 3) Ruffach e meridie Columbariae

tandem rex bone, resipisce, et supernam iram in hac sorte tua recognosce. Iudicium irae Dei est, ut fugeres, qui patrem fugasti; et insignia perderes, quae patri abstulisti. Sed his postea receptis, interveniente pacto pacis et gratia veniae, regem sententiam mutare fecit altum vulnus iniuriae, ut maiori robore collecto, villam incendio praedaque vastaret, et in homines loci illius indiscreta caede seviret. Sed quod in se fortuna tantum ausa est, ex patris consilio prodisse suspicatus, novas iniuriarum cogitationes in eum cogitare coepit; et ne sibi esset obstaculi materia, vel ad comprehensionem eius, vel ad expulsionem animum intendit. Itaque Leodii, ubi eum fidem et fortunae suae receptaculum invenisse audierat, pascha sibi celebrandum statuit, ut et ipsum si fieri posset, comprehenderet, et ab episcopo, qui sui honoris emulum recepisset, iniuriam expostularet. Cumque pater vidisset, quod filius suus Leodii pascha celebrandum statuisset, legationem ad eum in hunc modum direxit: *Si interrogem te, [fili dulcissime] traditio hominum, an mandatum Dei, praestantius magisque tenendum sit, respondebis, nisi a vero deductus sis, similem esse iumentis, qui coelestia terrenis, humanis divina non praeferat. [Cur ergo magis audis eos, qui tibi suggerunt: „Persequere patrem tuum", quam verbum ipsius Dei: „Honora patrem tuum?" Isti te decipiunt, non instruunt; isti honori tuo non provident, sed invident; isti sub specie fidei, perfidiae laqueos nectunt. Non aliter pervenire potuerunt ad destructionem honoris tui, nisi per destructionem nostri.] Fuerit sane, ut peccatis meis exigentibus, quae sententia adversariorum meorum est, abiecerit me Deus ne regnem: at tamen tuum non erat, in abiectionem meam operam dedisse, et regnum quod tibi paraveram, mihi praeripuisse. Barbara regna tam inhumanum facinus damnant et devovent; ipsi pagani abhorrent, et qui Deum nesciunt, quid in dili-*

1106.

1106. *gendis hominibus naturae debeant, recognoscunt. Sed quid mirum, si maligna surreptio seductilem et inmaturam aetatem decepit, cum etiam senes et fixum animi statum ad malum mala consilia nonnumquam inflectant? Fortuna mea alieni potius quam tui sceleris est; nam tu in manibus suadentium eras, non illi in tuis. Si autem iniuriam addideris, non iam excusari poteris, cum et factam crimen esse scias, et infectam non facere queas. Audivi enim, quod pascha Leodii celebrandum decreveris; quo in loco fides et pietas episcopi me recepit, cum non esset, qui vel beneficiorum nostrorum recordaretur, vel fortunae compateretur. Cuius profecto beneficiis in me, te decet regia liberalitate respondere; tantoque certior de eius fide poteris esse, quanto fidelius erga nos probatur egisse. Hic nisi forte te domo receperit, me secum in festivitate pascali retinendum decrevit. At dicis, dignum et conveniens esse, ut ea festivitas potius nos iungat quam dividat; te velle, te cupere, ut ibi tecum agam dies pascalis laeticiae. Quod quidem et ego admodum cuperem, si non esset quod timerem. Neque enim non possum non timere eos quos mihi vitam permisisse poenitet, dum in manibus eorum mors et vita mea fuisset. Omnia mihi suspecta sunt, omnia timenda sunt, maxime in turba, ubi tanto difficilior est periculi cautio, quanto maior sceleris occasio. Inde est, quod ex medio eorum qui me oderunt, longe recessi, et in extremis regni tui finibus me contraxi; ut vel secessu loci tutus sim, vel si fortuna mea postulaverit extraneam humanitatem expetere, citius e regno tuo cedere possim. Precor ergo, ut causa patris tui pascalem curiam alibi disponas, et in domo eius qui me humanitatis gratia recepit, cum non liceat imperatorem, saltim hospitem esse sinas, ne vel in meum ludibrium, vel in tuum obprobrium narretur, quod in solemnitate dominicae resurrectionis incerta hospicia fortuna mea querere cogatur. Si feceris quod postulo, maximas grates habeo; sin autem, malo mendicus esse in externis regnis, quam ludibrio*

haberi in regnis quondam meis. Hanc legationem patris aure surda filius audivit, nec a sententia sua deduci potuit. Quam ob rem cum iam instante pascha pater recedere vellet, episcopus et Heinricus dux[1], qui et ipse ab episcopo fuerat invitatus, eum recedere prohibebant; non se posse pati, ut in tanta festivitate pulsus e tectis hominum, silvas peteret latebrasque ferarum: illum quidem absque causa destitutum imperio, sed non amicorum obsequio; si pace frui permitterentur, nihil se magis quam pacem velle; sin autem res armis agenda sit, arma sibi non defore. Ille vero ne eis materia cladis esset, cedere quam manere utilius asserens, tandem eis, cum importunius instarent, consensit, et ut postulabant mansit. 1106.

12. Iamque multus equitatus faciem regis longe praecedens, ad pontem fluvii qui vocatur Masa venerat, et alterius ripae crepidinem filius praedicti ducis cum paucis occuparat; nam turbam armatorum non longe per oportuna loca in insidiis locaverat. Qui ut pugnam provocaret, nunc equum in rectam cursus lineam inmisit, nunc in orbes flexit et reflexit, et si pares numero confligere secum auderent, inquisivit. Nec mora, transierunt ad eos totidem ex parte regis, mixtique inter se, vario reflexu nunc pugnam inferebant, nunc fugam agitabant. Interim unus et alter transito ponte, sociorum numerum latenter auxit, et rupto certaminis pacto, ex aequali inaequalem fecit. Quod videns filius ducis, terga cum suis vertit, non tam ut fugeret, quam ut falleret; nec tam ut fugiens periculum vitaret, quam ut sequentes in periculum deduceret. Hi autem qui ex adversa ripa erant, visa fuga, praecipiti cursu pontem transeuntes, fugientes persequebantur, ignari Mart. 22.

1) dux Lotharingiae, de Limburg. Filio eius Walraboni nomen erat. De pugna hac ad Visetum commissa videndus est Ekkehardus et ceteri a b. m. Stenzelio laudati. Iohannes Ultramosanus pontem dicit *que li rois Ogier le Danois avoit fait faire.* Polain, Histoire de l'ancien Pays de Liége I, 227.

1106. Mart. 22. futurae sortis et fraudis quae latebat. Postquam autem ventum est ad locum, ubi dispositae fuerant insidiae, exurgentes de insidiis, impetu magno in persequentes ferebantur. Illi autem inopino territi periculo, metuque turbante nil rationis in armis habentes, in fugam se retorserunt. Sed quid profuit avertisse pectora, et vulneribus terga dedisse? Itaque multi capti, multi truncati, multi occisi sunt; victorque cruentus non alium modum sceleris habebat, nisi quem fastidium faciebat. Ad pontem vero ubi fugax multitudo se coartaverat, tanto plus sceleris impia manus peregit, quanto minus constipata turba se movere potuit. Sed multo plures fluvius absorbuit, quam ensis hausit; nam cum hostis a tergo premeret, impellente metu in fluvium se praecipitabant, et attoniti confusique de morte in mortem ruebant. Erat ibi cernere et aliam miseriam vel maximam, cum pons multitudine praegravatus repente corruit, et fluvius homines equosque pariter involvit. Nulli locus erat evadendi, nulli profuit ingenium natandi; nam aut armorum pondere, aut inherentium conexione fatigatus, in profundum trahebatur. Quod malum ut scelestius esset, in ipsa die parasceuae contigit, crevitque magnitudo sceleris ex reverentia temporis.

13. His ita transactis, rex iter Coloniam convertit; sed cum illa quoque aditum sibi praeclusisset,
Mart. 25. in villa quae dicitur Bunna dominica tantum paschae peracta, Mogontiam festinus rediit, et sparsis ubique legatis querimoniam ad proceres in hunc modum direxit: *Si per invasionem regnum occupassem, tamen resistentes potestati nostrae retunderem, in quantum possem. Nunc autem cum in sumpta regni dignitate vestris paruerim praeceptis, ausus est quisquam impune, in publicam contumeliam regnum et nos armis vexare? Cum enim Leodium ituri, ubi nobis curia pascalis habenda fuerat, ad fluvium Masa venissemus, episcopus Leodicensis et c v Heinricus, de quorum fide*

et obsequii devotione multum praesumebamus, nobis 1106.
latenter insidias posuerant, et nostros inscios et ad pugnam imparatos caedebant, capiebant, fugabant. Quae et quanta clades ibi acciderit, tam pudet referre, quam inultum dimittere. Igitur constrictus et eventus asperitate et temporis articulo, Coloniam diverti; quae cum me recipere satis superbe refutaret, apud villam Bunnam sanctum diem paschae utcumque peregi. Cui umquam regiae personae tanta contumelia facta est? Nec solum me petit haec contumelia: vos despecti estis; isti praesumptores decreta vestra auctoritatem habere nolunt, sua tantum statuta firma esse volunt; denique in quos totum regni pondus se reclinet, haberi cupiunt. Regem quem constituistis, destituere parant, ut nihil eorum quae vos decernitis, ratum sit. Igitur haec iniuria mea, regni potius est, quam mea; nam unius capitis licet summi deiectio, reparabile regni dampnum est; principum autem conculcatio, ruina regni est. An haec inpune feremus, et ex ignobili pacientia nostra magis tumebit eorum superbia? Absit, ut qui dicimur inhonorati, dicamur et inulti. Pauca dixisse sat est; desides animi prolixae cohortationis stimulo opus habent. Causa magis ad incitamentum sit quam verba. Quia igitur contra tam superbos hostes rei publicae viribus utendum est, expeditionem vobis et rogando praecipimus et praecipiendo rogamus, cuius collectioni et tempus Kalendas Iulii et locum Wirziburgensem urbem praefinimus. Cum igitur audisset Heinricus dux, et Colonienses cum Leodicensibus, quod super se rex exercitum ducere vellet, arma parabant, copias colligebant, urbes firmabant, et ad resistendum pari voto studioque se accingebant. Sed et imperatorem consiliis et precibus urguebant, ut imperialem dignitatem, quam non ratione convictus, sed vi ferroque mortem intentante coactus dimisisset, resumeret; se sibi nec armis defore nec animis; multos illum in brevi fautores habiturum, quia multi multum abhominarentur tam insolitum facinus et inhuma

1106. Quorum importunitati hac ille ratione reniti coepit: |impossibile esse amissum imperium armis repetere, quod possessum armis optinere nequivisset; |illud sibi non esse tanti, ut multorum exitio recipiendum estimaret; |beatius sibi et tutius fore, ut privatus, licet indigne deiectus, viveret| Sic utrimque data redditaque ratione, cum instare non desinerent, ne benignitatem circa se removeret a se, nec ad integrum consensit, nec abnuit, providusque futuri praecipites eorum animos spe dubia suspendit. Igitur primo Coloniam, quae primum impetum latura fuerat, vallo turribusque muniebat, et congestis belli stipendiis, impositoque praesidio, periculum suum fortibus animis expectabant. Sic et alias urbes quas invadendas credebant, munitione, machinis, et robore militum firmabant. Sed et edictum sub comminatione crudeli ubique properabat, ut adversus exercitum in magna superbia super se venturum parati essent, et patriam, libertatem, vitamque defenderent, neu sinerent vel uxores suas corruptionis ludibrio substerni, vel agros in alienos dominos distrahi. Iam rex Renum cum exercitu valido transierat, et primo
Iul. Coloniam, quae quasi caput inter alias urbes eminebat, magno impetu invasit, reputans se sibi membra facilius subicere, contrito tam valido capite. Sed res longe praeter spem evenit; nam cruenta repulsa retroacti, procul locatis castris urbem obsidione vallabant. Magis autem dixerim, obsessores ab obsessis obsessos; nam praereptis sibi navibus quae per Renum descendentes exercitui commeatum portabant, premente fame quasi quadam obsidione constricti laborabant. Interim ut urbem ab obsidione liberarent, totius patriae robur undique coibat. \Sed imperator tam cruentum nefas detestatus,| pugnam obnixe dissuadebat: cur eis tantus ardor pellendae obsidionis inesset, quae non nisi magna sui clade pelli posset; tolleret omnem sollicitudinem capiendae urbis, quae et ex firmitate murorum et ex forti milite tutissima,

et omni victus genere esset opulentissima, accedente et Reni beneficio, qui per naves delicias quas appeterent, invito obsessore subministraret; sinerent potius eos in cladem suam furere, et inexpugnabilem urbem, unde vulnera tantum caesosque reportarent, impugnare; sinerent eos late vastare, dum ruris copia consumpta, esurire inciperent; sinerent eos grassari, dum equos virosque labor enervaret: fore ut victoria sibi parvo constaret, si paululum tolerantia et oportunitate temporis uti voluissent. Sic imperatoris hortatu a pugna revocati, hostiles tantum excursus observabant, et ignaros loci passim caedentes, metum hosti, ne longius evagaretur, incutiebant. Omnia vero quae praedixerat imperator, evenerunt. Quotiens enim temptabant portas infringere, ariete murum perrumpere, tormentis turres deicere, infecto negotio, vulnera tantum et funera ad castra reportabant. Homines et equi exhausti tam alimentorum penuria quam laboris improbitate, viribus deficiebant; nam agris in circuitu vastatis, nihil reperiebant, sed nec ulterius progredi latitante in insidiis hoste praesumebant; accessit his malis etiam morbus, quem foetor castrorum, ut fieri solet, aere viciato concitaverat, qui non solum vulgus, sed etiam ipsos principes aut aegritudine confecit, aut lęto rapuit. Huiusmodi rerum adversitate fatigati, quid acturi essent, ambigebant, quia volentes mori occasionem pugnae non inveniebant; aut si reditum pararent, certi quod hostis a tergo premeret, exercitum suum fuga spargendum metuebant. Qua tempestate mentis dum fluctuarent, subito fama veniens, nubila tantae perturbationis in serenum convertit. Retulit enim, imperatorem mortis debitum persol- Aug.
visse. Ad quam famam primo hesitabant; sed cum 7.
nuncius extremum munus patris, anulum videlicet et gladium, cum mandatis filio portans venisset, tanta laeticia oborta est, ut voces gratulantium vix sedari

possent. Sed non minor luctus circa funus imperatoris erat: proceres plangebant, vulgus lamentabatur, ubique gemitus, ubique planctus, ubique vox dolentium audiebatur. Ad exequias illas viduae, pupilli, denique totius patriae pauperes conveniunt: deflent se orbatos patre, fundunt in corpus lacrimas, deosculantur largas manus. Vix avellebantur ab amplexu extincti corporis, vix illud condendi copia dabatur. Sed nec tumulum deserebant, ibi vigiliis, lacrimis et orationibus vacabant, plangendo recitantes, et recitando plangentes, quaenam opera misericordiae fecisset in se; quamquam mors eius plangenda non fuit, quam bona vita praecessit, qui fidem rectam, spem firmam, compunctionem cordis amaram in extremis suis tenuit; quem nec de pudendis admissis publicam agere confessionem puduit, qui tota cordis aviditate dominici corporis cibum sumpsit. Felix es, imperator Heinrice, qui tales excubias, tales intercessores tibi parasti, qui nunc multipliciter auctum de manu Domini recipis, quod in manus pauperum abscondisti. Turbolentum regnum pro tranquillo, defectivum pro aeterno, terrenum pro coelesti mutasti. Nunc demum regnas, nunc diadema portas, quod tibi nec heres tuus praeripiat, nec adversarius invideat. Ergo continendae sunt lacrimae, si contineri possent; huic tuae felicitati debetur tripudium non luctus, exultatio non planctus; voces gratulantium, non dolentium. Post hunc rerum eventum hi qui contra regiam maiestatem bellum susceperant, mortua spe sua animis et viribus deficiebant, et quod in illo rerum articulo faciendum fuit, ad gratiam regis deditione, pecunia, quoque modo quisque poterat, recurrebant.

Ecce habes de gestis, de expensis in pauperes, de fortuna, de obitu imperatoris Heinrici, quae sicut non poterant absque lacrimis a me scribi, sic non poterunt absque lacrimis a te legi.

